

**DROGI
DO NIEPODLEGŁOŚCI
NARODÓW EUROPY WSCHODNIEJ
1914-1921**

**POD REDAKCJĄ
DOROTY MICHALUK**

**Drogi do niepodległości
narodów Europy Wschodniej
1914–1921**

Seria:
**PODLASIE I POGRANICZA EUROPY
PODLASIE AND THE BORDERLANDS OF EUROPE**

**DROGI DO NIEPODLEGŁOŚCI
NARODÓW EUROPY WSCHODNIEJ
1914–1921**

POD REDAKCJĄ DOROTY MICHALUK

**Muzeum Rolnictwa im. ks. Krzysztofa Kluka w Ciechanowcu
Instytucja Kultury Województwa Podlaskiego**

Archiwum Główne Akt Dawnych

**Urząd Marszałkowski Województwa Podlaskiego
Departament Kultury i Dziedzictwa Narodowego**

Ciechanowiec 2018

Recenzenci:

prof. dr hab. Andrzej Zakrzewski (UW)
dr hab. Oleg Łatyszczek, prof. UwB

Tłumaczenia z j. białoruskiego, rosyjskiego i ukraińskiego:

Witalis Łuba

Redakcja językowa i korekta:

Witalis Łuba

Skład i łamanie:

Monika Herman

Projekt okładki:

Paweł Górkowski

Wydawcy:

Muzeum Rolnictwa im. ks. Krzysztofa Kluka w Ciechanowcu

Instytucja Kultury Województwa Podlaskiego

ul. Pałacowa 5, 18-230 Ciechanowiec

tel. 86 2771 328, fax 86 2773 857

muzeum.rol@wp.pl, www.muzeumrolnictwa.pl

Archiwum Główne Akt Dawnych

ul. Długa 7, 00-263 Warszawa

tel. (+ 48) 22 831 54 91 do 93; fax (+ 48) 22 831 16 08

www.agad.gov.pl

Urząd Marszałkowski Województwa Podlaskiego

Departament Kultury i Dziedzictwa Narodowego

ul. Kard. Stefana Wyszyńskiego 1, 15-888 Białystok

www.wrotapodlasia.pl

Printed in Poland

Nakład 300 egz.

© Copyright by Muzeum Rolnictwa im. ks. Krzysztofa Kluka w Ciechanowcu

ISBN 978-83-62374-23-6

ISBN 978-83-953464-1-5

Druk, oprawa:

Mazowieckie Zakłady Graficzne

18-200 Wysokie Mazowieckie, ul. Ludowa 89

tel. 86 275 41 31, tel./fax 86 275 49 85

e-mail: drukarnia@mzgraf.pl

Spis treści

Dorota Michaluk (Wstęp)	9
Mariusz Wołos, Krzysztof Kloc Fenomen polskiej niepodległości w 1918 roku. Szczęśliwy zbieg okoliczności czy efekt skutecznego dążenia Polaków do odzyskania własnego państwa?.....	13
Janusz Mierzwa Wkład Galicji w niepodległość Polski.....	25
Alicja Nowak Społeczeństwo polskie w raportach wywiadu Austro-Węgier 1915–1918.....	39
Grzegorz Zackiewicz Wątki rosyjskie w drukach ulotnych polskich niepodległościowych socjalistów z lat 1914–1921.....	59
Norbert Dariusz Tomaszewski Droga do niepodległości Polski w pamiętnikach Józefa Włodka i w innych niepublikowanych źródłach ze zbiorów Muzeum Rolnictwa w Ciechanowcu...83	
Jewgienija Nazarowa Problem narodowy jako czynnik rozpadu Imperium Rosyjskiego. Łotwa i Estonia na drodze do niepodległości w latach 1914–1917.....	101
Tatjana Kuznecowa Wewnętrzne przesłanki utworzenia państwa łotewskiego: „rosyjskość” w życiu Łotyszy na przełomie XIX–XX wieku.....	125
Rimantas Miknys Sprawa państwowości Litwy wobec rewolucji w Rosji w 1917 roku.....	137
Tomasz Błaszczak Wewnętrzne i zewnętrzne determinanty litewskiej niepodległości w latach 1917–1923.....	163

Dorota Michaluk

Proklamacja niepodległości Białorusi 25 marca 1918 roku.

Czynniki wewnętrzne i zewnętrzne.....181

Dariusz Tarasiuk

Problematyka narodowa na łamach czasopisma „Białoruski Szlach”

(„Беларускі шлях”) z 1918 roku.....211

Andrej Czarniakiewicz

Struktura i funkcjonowanie instytucji kurierów dyplomatycznych rządów

Białoruskiej Republiki Ludowej w latach 1918–1919.....221

Andrej Bucza

Marzenie o uznaniu. Współpraca pomiędzy Białoruską Republiką Ludową

i Czechosłowacją w latach 1918–1921.....237

Walancina Miatlickaja

Homelszczyzna i białoruski ruch narodowy w latach 1917–1920.

Wydarzenia i osoby.....253

Piotr Cichoracki

Wojsko Polskie a ludność cywilna na zapleczu północnego odcinka

Frontu Wschodniego w latach 1919–1920.....273

Mikalai Miazga

Problem państwowości białoruskiej w polityce Rosji Radzieckiej

podczas wojny polsko-bolszewickiej w latach 1919–1920.....287

Roman Wysocki

Wielka Wojna a naród. Ukraińcy na drodze do proklamacji niepodległości

w 1918 roku.....313

Michał Klimecki

Dramat narodu. Uwarunkowania wewnętrzne i zewnętrzne

ukraińskiej niepodległości 1918–1921.....331

Ała Kyrydon

Władza i Cerkiew prawosławna w czasie rewolucji ukraińskiej.

Kwestia współdziałania (lata 1917–1919).....353

Maciej Krotofil

Organizacja polskich i ukraińskich sił zbrojnych w latach 1917–1921:
podobieństwa i różnice z perspektywy stu lat.....369

Mariusz Korzeniowski

Ukraińska droga do niepodległości w świetle publikacji „Dziennika Kijowskiego”
z lat 1917–1918.....389

Serhiy Troyan, Alla Kyrydon

W poszukiwaniu porozumienia ukraińsko-polskiego:
realizacja projektów państwowych po Wielkiej Wojnie w świetle koncepcji
Jana Stanisława Łosia405

Anna Wardzińska

W walce o równouprawnienie. Kwestia żydowska w publicystyce
Teofila Merunowicza.....421

Informacje o Autorach.....449

ANDREJ BUCZA

Międzynarodowy Instytut Humanistyczno-Ekonomiczny
Mińsk, Białoruś

Marzenie o uznaniu. Współpraca pomiędzy Białoruską Republiką Ludową a Czechosłowacją w latach 1918–1921

Na przełomie wieku XIX i XX społeczeństwo czeskie miało dosyć nikle wyobrażenie o Białorusi, Białorusinach i odrodzeniu białoruskim. Jednym z pierwszych próbujących nawiązać kontakty z intelektualistami czeskimi był Iwan Łuckiewicz. Poczynając od 1904 roku, niejednokrotnie odwiedzał on Pragę, gdzie spotykał się z Adolfem Černým (redaktorem czasopisma „Slovanský přehled”) i innymi działaczami. W zaznajomieniu Czechów z Białorusią pomagał mu brat Antoni Łuckiewicz. Od czasu do czasu wysyłał on niewielkie artykuły i materiały informacyjne do czasopisma „Slovanský přehled”. W 1908 roku na Zjeździe Postępowej Młodzieży Narodów Słowiańskich w Pradze uczestniczyła delegacja białoruska na czele z Iwanem Łuckiewiczem. Przed I wojną światową w prasie czeskiej coraz częściej zaczęły się pojawiać informacje o ruchu białoruskim¹. W ten sposób dzięki staraniom braci Łuckiewiczów w pierwszej dekadzie XX wieku intelektualiści czescy dowiedzieli się o Białorusi i białoruskim odrodzeniu narodowym.

Wybuch I wojny światowej przerwał na pewien czas kontakty białorusko-czeskie. Wznowienie współpracy dwustronnej nastąpiło po 1918 roku i już na całkowicie innych warunkach. W wyniku I wojny światowej Czesi otrzymali

¹ А. Луцкевіч, *Успаміны аб прэзыдэнту Масарыку*, „Arche=Пачатак”, 2003, nr 4, s. 212.

własne państwo. Natomiast Białorusini próbowali zrealizować ideę własnej państwowości w postaci Białoruskiej Republiki Ludowej (BRL). Do bezpośrednich kontaktów pomiędzy Republiką Czechosłowacką (RCS) i Białoruską Republiką Ludową doszło dopiero w 1919 roku.

Stosunek polityków czechosłowackich do idei niepodległości białoruskiej

Jeszcze w końcu lipca 1917 roku Tomáš Masaryk odwiedził białoruskie miasto Bobrujsk. Przyszły prezydent Czechosłowacji przyjechał tutaj, aby spotkać się z żołnierzami czeskiego batalionu ochotniczego. Jednak dla T. Masaryka była to wizyta w ówczesnej Rosji. Najpewniej podczas I wojny światowej (nie zważając nawet na pobyt na ziemiach białoruskich w 1917 roku) T. Masaryk nie spotkał się z przedstawicielem białoruskiego ruchu narodowego². Niemniej jednak wydarzenia, które odbywały się na Białorusi w latach 1917–1918 (m.in. I Zjazd Wszechbiałoruski, proklamowanie BRL) w ogólnych zarysach były znane Czechom, ponieważ pisano o nich w prasie czechosłowackiej („Národní listy”, („Dokumenty krajowe”) „Tribuna” („Trybuna”) „Rovnost” („Równość”), „Světovzor” („Opiekun”) i in.)³. 18 kwietnia 1919 roku w gazecie „Národní listy” pojawiła się informacja, że w Pradze (w drodze na Ukrainę) przez parę dni przebywała „misja dyplomatyczna Białoruskiej Republiki Ludowej” (na czele delegacji stał Aleksander Ćwikiewicz). Delegacja białoruska przybyła do Pragi, aby *nawiązać kontakty wstępne pomiędzy Republiką Czechosłowacką i Republiką Białoruską, ponieważ w niedługim czasie do prezydenta Masaryka powinni przyjechać białoruski premier A. Łuckiewicz*⁴.

Dnia 25 kwietnia 1919 roku konsulat czechosłowacki w Berlinie wydał A. Łuckiewiczowi wizę wjazdową do Czechosłowacji. Już następnego dnia premier BRL przekroczył granicę niemiecko-czechosłowacką. W Pradze A. Łuckiewicz przebywał do 3 maja 1919 roku⁵. Jednym z ważniejszych celów jego przyjazdu do Pragi było otrzymanie kolejnej transzy kredytu od rządu ukraińskiego, przelanego na konto oddziału Banku Wiedeńskiego w Pradze⁶. Pieniądze

² M. Plavec, *Opatrné přešlapování: první kontakty československé a běloruské vlády 1918–1925*, [w:] *Cesty k národnímu obrození: běloruský a český model: sborník příspěvků z konference konané 4.-6.7.2006 v Praze*, ed. A. Ivanova, J. Tuček, Praha 2006, s. 361.

³ Ten problem wymaga szczegółowego zbadania.

⁴ *Styky s Běloruskou republikou*, „Národní listy”, 18 IV 1919.

⁵ D. Kolenovská, M. Plavec, *Běloruský exil v meziválečném Československu, 1918–1939. Studie a dokumenty. Sociopolitický aspekt*, Praha 2016, s. 28.

⁶ Д. Міхалюк, *Беларуская Народная Рэспубліка 1918–1920 гг.: ля вытокаў беларускай дзяржаўнасці*, Смаленск 2015, s. 378.

te były potrzebne A. Łuckiewiczowi na wyjazd delegacji BRL udającej się na konferencję pokojową do Paryża⁷.

W dniu 29 kwietnia 1919 roku białoruski premier został przyjęty przez czechosłowackiego prezydenta. Spotkanie odbyło się w rezydencji T. Masaryka na Zamku na Hradczanach. Wizytę u prezydenta Czechosłowacji A. Łuckiewicz ocenił pozytywnie. Z jego słów wynikało, że T. Masaryk poparł ideę niepodległości białoruskiej oraz zainteresował się ideą federacji nowo powstających państw (na obszarze Imperium Rosyjskiego) z Czechosłowacją i Jugosławią. Prezydent czechosłowacki widział w składzie federacji również Polskę. A. Łuckiewicz próbował wytłumaczyć T. Masarykowi, że *Polska, jako państwo imperialistyczne z apetytem zaborczym, w naszym towarzystwie będzie dysonansem*⁸. Podczas rozmowy T. Masaryk obiecał udzielić delegacji białoruskiej w Paryżu *wszelkiego poparcia dyplomatycznego*⁹. Ze wspomnień A. Łuckiewicza wynika, że podczas spotkania T. Masaryk zgodził się na stałe przebywanie w Pradze półoficjalnego przedstawiciela białoruskiego. Przywódca Czechosłowacji wstrzymał się od konkretnej odpowiedzi w sprawie uznania BRL *de iure*, jednak zapewnił A. Łuckiewicza, że jak tylko rząd BRL utrwali się, Republika Czechosłowacka od razu nawiąże z nim stosunki dyplomatyczne¹⁰.

Zapewnienia T. Masaryka o poparciu dla idei emancypacji białoruskiej A. Łuckiewicz przyjął za *faktyczne uznanie przez Prezydenta Republiki Czechosłowackiej BRL*¹¹. Białoruski premier uważał, że Praga nie zdecydowała się na oficjalne uznanie BRL tylko dlatego, że przeciwko temu występowały kraje Ententy¹². Należy podkreślić, że twierdzenie (powielane w pracach białoruskich historyków w latach 90. XX wieku) o uznaniu przez Czechosłowację BRL za *de facto* oparte jest na błędnej interpretacji przez A. Łuckiewicza przychylnych słów T. Masaryka wypowiedzianych pod adresem BRL podczas historycznego spotkania 29 kwietnia 1919 roku. W istocie nie ma ani jednego faktu, który świadczyłby o uznaniu BRL przez Czechosłowację.

Podczas pobytu w Pradze A. Łuckiewicz był świadkiem, jak Czesi świętowali 1 maja 1919 roku. W liście do swoich zwolenników w Berlinie podzielił się on wrażeniami z tego świątecznego dnia: *Było to rzeczywiście święto narodowo-*

⁷ Ibidem, s. 380.

⁸ Р. Лазько, *Лісты Антона Луцкевіча з часу Парыжскай мірнай канферэнцыі*, „Arche=Пачатак”, 2006, nr 10, s. 63.

⁹ Ibidem, s. 63.

¹⁰ А. Луцкевіч, *Успаміны*, s. 213.

¹¹ *Архівы Беларускай Народнай Рэспублікі* (dalej: АБНР), t. 1, cz. 1, s. 463.

¹² Р. Лазько, *Лісты Антона Луцкевіча*, s. 66.

-robotnicze. Patrzyłem na wielotysięczny pochód „sokołów”¹³ i omal nie płakałem ze złości: dlaczego nie mamy czegoś podobnego?!¹⁴

T. Masaryk inaczej ocenił rozmowę z A. Łuckiewiczem. Co więcej, odmiennie też widział wagę wizyty, która dla T. Masaryka była tylko nieoficjalnym spotkaniem z politykiem białoruskim i nie została nawet odnotowana w księdze wizyt czechosłowackiego prezydenta¹⁵. Rzeczywisty stosunek T. Masaryka do „sprawy białoruskiej” został odzwierciedlony w liście, wysłanym na następnego dzień po spotkaniu z A. Łuckiewiczem (30 kwietnia 1919 roku) do członka delegacji czechosłowackiej na konferencję pokojową w Paryżu Edvarda Beneša. Prezydent zawarł w nim instrukcję następującej treści:

Ta Republika Białoruska to wynik rozpadu Rosji: powinna byłaby zostać Rosja i basta! Jak Ukraińcy; ale Rosja rozpadła się, dlatego tymczasowa organizacja tych obrzeży będzie lepszym wariantem, niż rozpad pod sztucznym centralizmem moskiewskim! Dlatego my, nie ruszając filologii i kwestii administracji wewnętrznej, trzymamy się *status quo*. Z tego punktu widzenia zapewniłem A. Łuckiewicza, że z zadowoleniem będziemy prowadzić z Białorusią handel itd. Jednak należy uważać na Polaków, którzy w naszej neutralności zobaczą antypolskość, bo oni chcą zająć terytorium białoruskie. Uważać należy na Kramara, jego rusofilstwo może odtrącić zarówno Białorusinów, jak i Ukraińców¹⁶.

Na początku października 1919 roku podczas wystąpienia w parlamencie czechosłowackim E. Beneš przedstawił swoje rozumienie „kwestii białoruskiej”. Minister spraw zagranicznych Republiki Czechosłowackiej uważał, że niemożliwe jest ustalenie, kiedy pomiędzy poszczególnymi rządami *de facto* powstałymi na terytorium byłego Imperium Rosyjskiego, a mianowicie Ukraińcami, Białorusinami, państwami nadbałtyckimi, narodami kaukaskimi itd. dojdzie do porozumienia. Podkreślił on również, że stosunek do Rosji jest jednym z życiowo ważnych problemów, które mają bezpośredni wpływ na istnienie Czechosłowacji. W końcu wystąpienia E. Beneš podsumował je w następujący sposób: *Czechosłowacja pragnie jak najszybszej odbudowy wielkiej demokratycznej, konfederacyjnej Rosji, która będzie prowadzić z Czechosłowacją przyjazną, słowiańską i demokratyczną politykę*¹⁷.

Czeska badaczka Daniela Kolenovská główną przyczynę nieuznania przez władze czechosłowackie BRL widzi w tym, że Czechosłowacja była wytworem

¹³ Czeski Sokół – czeskie towarzystwo sportowe powstałe w XIX wieku. Celem Sokola miało być podnoszenie sprawności fizycznej i duchowej oraz rozbudzanie ducha narodowego.

¹⁴ Р. Лазько, *Лісты Антона Луцкевіча*, s. 67.

¹⁵ Д. Міхалюк, *Беларуская Народная Рэспубліка*, s. 379.

¹⁶ M. Plavec, *Opatrné přešlapování*, s. 363.

¹⁷ *Ibidem*, s. 364–365.

systemu wersalskiego i czyniła wszystko, aby go chronić, podczas gdy rząd BRL występował przeciwko temu niesprawiedliwemu wobec narodu białoruskiego systemowi powojennego urzędzenia Europy i był zainteresowany jego likwidacją (bądź reorganizacją)¹⁸.

Próby utworzenia białoruskich formacji wojskowych w Czechosłowacji

Dnia 21 kwietnia 1919 roku członek delegacji BRL na konferencję pokojową w Paryżu gen. Cyprian Kondratowicz przedstawił plan utworzenia ogólnego zachodniego frontu antybolszewickiego. Generał proponował zjednoczenie sił wojskowych Estończyków, Łotyszy, Litwinów, Białorusinów, Polaków, Czechosłowaków, Ukraińców i Rumunów. Według niego tzw. zachodnim frontem kierować powinien ogólny sztab złożony z przedstawicieli wszystkich jednostek narodowych, natomiast dowodzenie sztabem miało być powierzone generałowi francuskiemu, angielskiemu albo amerykańskiemu¹⁹. „Plan Kondratowicza” został ratyfikowany przez delegację BRL i 12 czerwca 1919 roku skierowany do przewodniczącego delegacji czechosłowackiej na konferencji pokojowej w Paryżu E. Beneša. Zwracając się do niego z prośbą o poparcie i sprzyjanie przy budowie zachodniego frontu antybolszewickiego A. Łuckiewicz liczył, że rząd Czechosłowacji pozwoli na utworzenie na swoim terytorium białoruskich formacji zbrojnych z jeńców wojennych narodowości białoruskiej. W tej samej kwestii osobiście do E. Beneša w czerwcu 1919 roku występował również sam generał C. Kondratowicz²⁰.

W owym czasie w obozach jenieckich w Czechosłowacji znajdowało się nie więcej niż 300 Białorusinów²¹. Badaniem sytuacji białoruskich żołnierzy w czerwcu 1919 roku zajmował się A. Ćwikiewicz²². 6 czerwca delegacja białoruska na czele z A. Ćwikiewiczem odwiedziła obóz jeniecki w Choceni, gdzie zapoznała się z warunkami, w jakich przetrzymywani byli internowani Białorusini²³. Już 21 czerwca 1919 roku A. Łuckiewicz skierował do E. Beneša prośbę o zgodę na utworzenie na terytorium RCS białoruskich narodowych jednostek wojskowych z jeńców wojennych narodowości białoruskiej przebywających w obozach jenieckich w Niemczech oraz na obszarze innych państw europejskich. A. Łuckiewicz podkreślał, że z powodu nieprzyjaznego stosunku Niemiec

¹⁸ D. Kolenovská, M. Plavec, *Béloruský exil*, s. 29.

¹⁹ Ibidem, s. 119–122.

²⁰ Ibidem, s. 29.

²¹ Государственный архив Российской Федерации / Państwowe Archiwum Federacji Rosyjskiej (dalej: ГАРФ), f. 5782, op. 1, spr. 1, k. 22–22 v.

²² D. Kolenovská, M. Plavec, *Béloruský exil*, s. 30.

²³ АБНР, t. 1, cz. 1, s. 610.

do białoruskiego ruchu narodowego, rząd BRL próbuje wszelkimi sposobami odciąć się od niemieckiego wpływu, dlatego chce tworzyć białoruskie jednostki wojskowe na terytorium sojusznicznych państw. Czechosłowacja, w której mogłyby się znajdować formacje białoruskie, położona jest blisko Ukrainy, co miało ważne znaczenie dla koordynacji ogólnego frontu przeciwko bolszewikom. A. Łuckiewicz zapewniał E. Beneša, że gdyby władze RCS zgodziły się na przebywanie na jej terytorium formacji wojskowych BRL, to wyekwipowanie białoruskich żołnierzy byłoby zorganizowane z zewnątrz²⁴.

Edvard Beneš poinformował o prośbie A. Łuckiewicza prezydenta T. Masaryka. Ten prośbę białoruskiego premiera przekazał do rozpatrzenia przez Gabinet Ministrów, jednak do przyjęcia białoruskiej propozycji nie doszło²⁵. Jak słusznie zauważają czescy naukowcy D. Kolenovská i Michal Plavec, utworzenie i koncentracja białoruskich formacji wojskowych na terytorium Czechosłowacji było niemożliwe z powodu polsko-czechosłowackiego konfliktu zbrojnego o Śląsk Cieszyński, braku zainteresowania Czechosłowacji walką zbrojną z bolszewikami i niestabilnością wewnętrzną (częste zmiany rządów) tworzącą się państwa²⁶.

Tak więc oficjalnie Praga wybrała neutralność w stosunku do bolszewików, nie zamierzała pogarszać stosunków z Polską i nie zgodziła się na utrzymywanie białoruskich formacji wojskowych, które, tworzone jako antybolszewickie, potencjalnie mogłyby się stać antypolskimi.

Otwarcie przedstawicielstwa Białoruskiej Republiki Ludowej w Republice Czechosłowacji

Nie zważając na niezrealizowanie programu maksimum w stosunkach z Pragą (nieuznanie BRL), przedstawiciele BRL odnotowali znaczące osiągnięcia w budowie dwustronnych stosunków czechosłowacko-białoruskich. Już 9 czerwca 1919 roku podczas pobytu w Pradze A. Ćwikiewicz mianował Mikołaja Wiarszynina przedstawicielem rządu BRL ds. jeńców wojennych w Czechosłowacji. Do obowiązków M. Wiarszynina należała obrona praw i pomoc Białorusinom, przebywającym w obozach jenieckich w Czechosłowacji²⁷. Od 1 lutego 1920 roku, zgodnie z poleceniem A. Łuckiewicza, M. Wiarszynin został pełnomocnym przedstawicielem rządu BRL w Czechosłowacji²⁸.

²⁴ D. Kolenovská, M. Plavec, *Běloruský exil*, s. 122–123.

²⁵ M. Plavec, *Opatrné přešlapování*, s. 364.

²⁶ Ibidem, s. 364; D. Kolenovská, M. Plavec, *Běloruský exil*, s. 31.

²⁷ АБНР, т. 1, cz. 1, s. 610.

²⁸ Ibidem, s. 610, 641.

Dzięki M. Wiarszyninowi w Pradze rozwinęła się bardzo aktywna działalność białoruska. Był on filarem współpracy czechosłowacko-białoruskiej w latach 1918–1921, toteż warto przytoczyć niektóre fakty z jego życiorysu. W Pradze M. Wiarszynin znalazł się w grudniu 1908 roku. Wyemigrował on z Rosji po (albo w czasie) rewolucji lat 1905–1907. Przed przeprowadzką do Pragi mieszkał w Dreźnie, Londynie, Francji, Wenecji. M. Wiarszynin pracował jako nauczyciel języków w szkołach praskich oraz dawał prywatne lekcje. Przed I wojną światową pełnił obowiązki sekretarza i bibliotekarza w Towarzystwie im. Lwa Tołstoja w Pradze²⁹. M. Wiarszynin ożenił się z Czeszką Otýlią Hlaváčovou. Była ona bliską przyjaciółką Renaty Tyrš (żony Miroslava Tyrša – założyciela ogólnoswiatowego ruchu gimnastycznego „Sokół”). Dzięki żonie M. Wiarszynin jeszcze przed I wojną światową poznał T. Masaryka i innych znanych działaczy czeskich. Można przypuszczać, że przedwojenne kontakty M. Wiarszynina pozwoliły na organizację działalności białoruskiej w Pradze oraz nawiązanie kontaktów politycznych. Najpewniej to M. Wiarszynin dopomógł A. Ćwikiewiczowi w kwietniu 1919 roku zorganizować spotkanie A. Łuczkiewicza z T. Masarykiem.

Z białoruskim życiem narodowym M. Wiarszynin zetknął się na długo przed 1919 rokiem. Na początku XX wieku był korespondentem „Naszej Doli” i „Naszej Niwy”. Jednak w czasie emigracji kontakty z białoruskim ruchem uległy zerwaniu. Gdy M. Wiarszynin znowu zaangażował się w działalność białoruską (w 1919 roku), miał już 53 lata.

W świetle czeskiego prawa M. Wiarszynin był nieoficjalnym przedstawicielem rządu BRL w Czechosłowacji. Tak mianowicie tytułował się w listach kierowanych do MSZ Republiki Czechosłowackiej³⁰. W kontaktach ze strukturami BRL (rządem, Radą, przedstawicielstwami dyplomatycznymi), z białoruskimi organizacjami narodowymi w Polsce, na Litwie, Łotwie i z grupami emigracyjnymi Rosjan i Ukraińców w Pradze M. Wiarszynin występował jako przedstawiciel dyplomatyczny rządu BRL w Republice Czechosłowackiej.

Stosunki z kierownictwem czechosłowackim M. Wiarszynin budował, opierając się na interesach państwowych BRL, działał zgodnie z instrukcjami rządu BRL. Do obowiązków M. Wiarszynina jako przedstawiciela dyplomatycznego należało regularne informowanie rządu BRL o treści pracy Przedstawicielstwa Białoruskiego w Republice Czechosłowackiej, przygotowywanie comiesięcznych przeglądów prasy czechosłowackiej dla MSZ BRL, publikowanie w prasie czechosłowackiej aktualnych artykułów o „kwestii białoruskiej”³¹. M. Wiarszy-

²⁹ Archiv hlavního města Prahy (dalej: AhlmP), f. SK XII/1030. Běloruská hromada, č. 13482.

³⁰ Archiv ministerstva zahraničních věcí České Republiky (dalej: AMZV ČR), II Sekce politická, k. 167, č. 26972.

³¹ Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь (dalej: НАРБ), f. 325, op. 1, spr. 131, k. 21.

nin drukował nie tylko własne artykuły, ale również zabiegał o publikowanie w prasie czeskiej materiałów, otrzymanych od członków rządu BRL. Informował o działalności rządu BRL i w ogóle o Białorusi nie tylko władze i społeczeństwo czechosłowackie, ale próbował zainteresować kwestią białoruską również przedstawiciele obcych państw akredytowanych w Pradze. Gdy w czerwcu 1919 roku otrzymał od A. Ćwikiewicza broszurę Mitrofana Downar-Zapolskiego *Podstawy państwowości Białorusi* (w języku francuskim i niemieckim), M. Wiarszynin osobiście rozdał ją *wszystkim ambasadom zagranicznym*³².

Przedstawiciel białoruski w Pradze niejednokrotnie przyjmowany był w ambasadach innych państw. Na początku 1922 roku M. Wiarszynin spotkał się z ambasadorem angielskim. W liście do A. Ćwikiewicza pisał, że rozmowa z przedstawicielem angielskim trwała półtorej godziny. Podczas spotkania M. Wiarszynin dokładnie opowiedział o działalności rządu Wacława Łastowskiego; oznaczył na mapie Białorusi, którą przyniósł ze sobą, granice Wileńszczyzny i Białorusi Radzieckiej; poinformował o dążeniu Białorusinów do pełnej niepodległości i sprzeciwił się przyłączeniu Wileńszczyzny do Polski. Pod koniec rozmowy ambasador angielski obiecał przekazać białoruskie życzenia swemu premierowi³³.

Znany jest również kuriozalny wypadek z dyplomatą angielskim, który otrzymał zadanie nawiązania stosunków z przedstawicielem białoruskim w Pradze. Misja białoruska miała swoją siedzibę w prywatnym mieszkaniu M. Wiarszynina. Gdy angielski dyplomata przybył pod wskazany adres, bardzo zdziwił się i to dwukrotnie. Po raz pierwszy, gdy zamiast oddzielnego budynku placówki dyplomatycznej zobaczył proste niewielkie dwupokojowe mieszkanie. Zdziwił się po raz drugi, gdy żona M. Wiarszynina ze ścierką w ręku, ponieważ dopiero co wytarła podłogę, stanęła mu na drodze i nie chciała go przepuścić dalej³⁴. O gościnności pani Wiarszyninej i wizycie w misji białoruskiej w Pradze Anglicy poinformowali Francuzów. Od nich tę historię usłyszał Jazep Waronka i przekazał ją Konstantemu Jezowitowowi. Należy dodać, że dokładnie nie wiadomo, kiedy zdarzyła się ta anegdotyczna historia, ale nie jest wykluczone, że takie spotkanie rzeczywiście miało miejsce.

Drugim ważnym kierunkiem działalności przedstawiciela białoruskiego w Czechosłowacji była obrona interesów Białorusinów czechosłowackich. W latach 1919–1921 w Czechosłowacji znajdowali się głównie białoruscy jeńcy wojenni. M. Wiarszynin jako przedstawiciel rządu BRL ds. jeńców wojennych nie tylko kontaktował się z organami państwowymi Republiki Czechosłowac-

³² ГАРФ, ф. 5782, оп. 1, spr. 1, к. 22-22 v.

³³ „Скарыніч. Літаратурна-навуковы гадавік”, вып. 6, Масква 2006, s. 73.

³⁴ К. Езовитов, *Воспоминания*, „Нёман”, 1993, nr 3, s. 159.

kiej, załatwiając różne sprawy związane z sytuacją jeńców, lecz prowadził korespondencję z Konsulatem Polskim w Pradze, próbując dopomóc białoruskim jeńcom w powrocie do rodzinnych stron, co było kwestią dosyć skomplikowaną. Podczas gdy Czesi nie sprzeciwiali się wyjazdom Białorusinów, to Polacy ociągali się z wydawaniem pisemnego zezwolenia na przejazd Białorusinów przez polskie terytorium. W październiku 1919 roku M. Wiarszynin pisał, że konsul polski w Pradze ignoruje prośby przedstawiciela białoruskiego, chociaż jeńcy białoruscy nadal przybywają do Czechosłowacji z Niemiec³⁵.

Od jesieni 1921 roku znaczną część działalności M. Wiarszynina zajmowały starania o stypendia dla Białorusinów, organizacja ich przyjazdu i urządzenie ich w Czechosłowacji.

Mikołaj Wiarszynin wykonywał także pracę związaną z wydawaniem paszportów, załatwianiem różnych dokumentów, w tym notarialnych. W grudniu 1920 roku wydał on osiem paszportów rocznych i trzy zaświadczenia³⁶.

Pracę przedstawiciela BRL w Czechosłowacji M. Wiarszynin wykonywał samodzielnie, a za pełnione obowiązki otrzymywał zapłatę od rządu BRL. Na przykład w 1921 roku M. Wiarszynin zapłatę otrzymał z Berlina (misja BRL), Kowna (rząd BRL), zarobek przekazywano mu osobiście do ręki w Pradze (K. Jezowitow i Wasil Zacharka podczas narady we wrześniu w Pradze). Oprócz tego czerpał dochody z wydawania Białorusinom paszportów.

Nieregularne wypłacanie pieniędzy wstrzymywało pracę przedstawiciela białoruskiego w Pradze. Kwestie finansowe były jednym z głównych tematów korespondencji M. Wiarszynina z rządem BRL. 6 maja 1921 roku informował: *Moja sytuacja finansowa jest bardzo zła. Moje rzeczy giną w lombardzie i praca państwowa ulega wstrzymaniu, bo z dnia na dzień muszę szukać pieniędzy, aby przeżyć dzień*³⁷.

Niezależnie od kłopotów finansowych M. Wiarszynin dobrze wywiązywał się ze swoich obowiązków, czego potwierdzeniem było podziękowanie otrzymane od ministra spraw zagranicznych BRL A. Ćwikiewicza, w którym podkreślono, że jego praca daje Ministerstwu Spraw Zagranicznych możliwość zorientowania się w sytuacji w Czechosłowacji i działalności kolonii białoruskiej w Pradze³⁸.

Należy podkreślić, że czechosłowackie organy państwowe traktowały działaczy BRL jako przedstawicieli narodu białoruskiego. Przy czym jako mieszkańcy Czechosłowacji urzędnicy BRL bez problemów otrzymywali czechosłowackie

³⁵ ГАРФ, ф. 5782, оп. 1, spr. 1, k. 22-22 v.

³⁶ НАРБ, ф. 325, оп. 1, spr. 131, k. 65.

³⁷ Ibidem, k. 59.

³⁸ Ibidem, k. 20-20 v.

wizy wyjazdowe do Polski lub Niemiec. M. Wiarszynin i członkowie rządu BRL regularnie korzystali z usług czechosłowackich kurierów dyplomatycznych³⁹. M. Wiarszynin zwracał się o pomoc również do kurierów ukraińskich.

Po spotkaniu z T. Masarykiem A. Łuckiewicz zastanawiał się nad przeniesieniem działalności rządu BRL do Pragi. Pomysł ten upublicznił on w sierpniu 1919 roku w jednym z listów z Paryża do przedstawicieli rządu BRL, którzy wówczas znajdowali się w Berlinie⁴⁰. Według A. Łuckiewicza przebywanie członków rządu BRL w Berlinie było sprawą dosyć kompromitującą w oczach państw zachodnich. Wybór Pragi przez A. Łuckiewicza związany był z deklarowaną przez T. Masaryka przychylnością do Białorusinów oraz z dostępem do środków finansowych w oddziałach Banku Wiedeńskiego w Pradze⁴¹. Jednak pomysł A. Łuckiewicza nie wywołał wówczas zainteresowania wśród większości członków rządu BRL. Kwestia przeniesienia rządu do Pragi z Kowna dyskutowana była jednak przez członków rządu W. Łastowskiego, ale tym razem kategorycznie przeciwni temu byli zarówno premier, jak i minister spraw zagranicznych BRL A. Ćwikiewicz, którzy orientowali się na sojusz z Litwą. W liście do W. Łastowskiego z 10 stycznia 1921 roku A. Ćwikiewicz pisał: *Przejazd, jak niektórzy myślą do Pragi, to całkiem na mój pogląd niemożliwa rzecz. Znaczy to powrót do sytuacji dziesięć razy gorszej, niż było to swego czasu w Rydze. Bo po Pradze pozostanie nam tylko wyjazd na... Wyspy Księżęce*⁴².

W 1921 roku głównym kierunkiem działalności M. Wiarszynina była organizacja w Pradze białoruskiej konferencji politycznej, które to zadanie powierzył mu minister spraw zagranicznych BRL A. Ćwikiewicz. 24 maja 1921 roku podczas spotkania z ministrem spraw zagranicznych Czechosłowacji E. Benešem M. Wiarszynin otrzymał ustną zgodę na przeprowadzenie konferencji⁴³. Na barki przedstawiciela białoruskiego spadła więc praca przygotowawcza do konferencji (znalezienie pomieszczenia, pomoc w otrzymaniu wiz dla uczestników konferencji, pomoc w zakwaterowaniu itd.). Konferencję białoruską w Pradze planowano zwołać już wcześniej, w 1920 roku. Jednak wtedy nie udało się dojść do porozumienia przedstawicielom różnych partii białoruskich. Przeszkodą była również duża odległość do Pragi⁴⁴.

Ze sprawozdania pracownika zarządu policji w Pradze wynika, że I Białoruska Konferencja Narodowa w Pradze odbyła się w dniach 26–29 września

³⁹ D. Kolenovská, M. Plavec, *Běloruský exil*, s. 30.

⁴⁰ Р. Лазько, *Лісты Антона Луцкевіча*, s. 76.

⁴¹ Д. Міхалюк, *Беларуская Народная Рэспубліка*, s. 430.

⁴² АБНР, t. 1, cz. 2, s. 1005.

⁴³ AMZV ČR, II Sekce politická, k. 167, č. 26972.

⁴⁴ D. Kolenovská, M. Plavec, *Běloruský exil*, s. 131–132.

1921 roku⁴⁵. W konferencji uczestniczyli przedstawiciele białoruskich organizacji i partii z Polski, Niemiec, Łotwy, Litwy i Czechosłowacji (razem 37 osób). Podstawowymi rezultatami spotkania było przyjęcie rezolucji, sprzeciwiającej się traktatowi ryskiemu oraz potwierdzenie wierności zapisom Trzeciej Hramoty Ustawodawczej z 25 marca 1918 roku, uznanie Rady BRL za jedyny organ ustawodawczy Białorusi, a rządu BRL – za jedyny organ wykonawczy⁴⁶.

Znamienny był fakt, że czechosłowacka elita rządząca w Czechosłowacji zignorowała zaproszenie na konferencję i przebieg forum politycznego analizowała tylko poprzez raporty sporządzone przez pracownika policji wysłanego jako obserwatora debaty. Nieobecność przedstawiciela czechosłowackiego rządu, biorąc pod uwagę nieskrywaną antypolskość praskiego forum białoruskiego, wygląda całkiem logicznie. Rząd czechosłowacki nie zamierzał jeszcze bardziej napinać stosunków z Polską.

Instytucjonalizacja diaspory białoruskiej w Czechosłowacji

Jednym z głównych rezultatów pracy M. Wiarszynina jako dyplomaty BRL w Czechosłowacji była instytucjonalizacja diaspory białoruskiej w Czechosłowacji.

W dniach 1–20 czerwca 1919 roku w Pradze przebywała Nadzwyczajna Misja BRL na Ukrainie na czele z A. Ćwikiewiczem. Interesujący był fakt, że ukazująca się w Pradze rosyjska prasa emigracyjna zareagowała na przyjazd Białorusinów publikacją bardzo krytycznych materiałów. W odpowiedzi Białorusini opublikowali w czeskiej gazecie „Tribuna” broszurę A. Ćwikiewicza o odrodzeniu białoruskim. Zdaniem A. Ćwikiewicza podczas pobytu w Pradze delegacja białoruska odbyła szereg spotkań na wysokim szczeblu, ale szczegółów tych spotkań nie podaje. Natomiast sam A. Ćwikiewicz działał w pełnym porozumieniu z przedstawicielem ukraińskim w Pradze Maksymem Sławińskim⁴⁷.

A. Ćwikiewicz razem z innymi członkami delegacji (Aleksandrem Haławińskim i Juryjem Kamaryńcem) zajął się organizacją Białorusinów mieszkających w Czechosłowacji. W ramach prac przygotowawczych A. Haławiński i J. Kamaryniec spotkali się z przedstawicielami czeskiej społeczności i organizacji zainteresowanych kwestią białoruską. W czeskiej i rosyjskiej emigracyjnej prasie pojawiła się informacja o konieczności powołania do życia Komitetu

⁴⁵ AMZV ČR, II Sekce politická, k. 167, č. 36813.

⁴⁶ *Пра́такол паседжаньняў Беларускай нацыянальна-палітычнай нарады ў Празе, 26–30 верасня 1921 г.*, publ. В. Скалабана, Г. Сурмач, „Спадчына”, 1999, nr 5-6, s. 42–46.

⁴⁷ АБНР, т. 1, кн. 1, s. 609–617.

Białoruskiego w Pradze⁴⁸. Poparcie dla tej idei nastąpiło na zebraniu Białorusinów obywateli Republiki Czechosłowackiej w Pradze 4 czerwca 1919 roku po referacie A. Ćwikiewicza na temat sytuacji białoruskiego ruchu narodowego. Do zarządu zostali wybrani M. Wiarszynin (przewodniczący) i W. Skawarada (sekretarz)⁴⁹. A. Ćwikiewicz zatwierdził plan wydatków i wypłacił pieniądze na działalność organizacji. Jednak nie ma żadnych informacji o dalszym jej funkcjonowaniu. Wiadomo jedynie, że Komitet Białoruski nie został oficjalnie zarejestrowany przez władze czechosłowackie. Prawdopodobnie organizacja istniała tylko na papierze.

Następne próby stworzenia oficjalnej organizacji białoruskiej w Czechosłowacji należy wiązać z rozpoczęciem tzw. Rosyjskiej Akcji Pomocowej (Ruská pomocná akce). Latem 1921 roku władze czechosłowackie ustanowiły 20 stypendiów dla studentów białoruskich uczących się w uczelniach czechosłowackich⁵⁰. Wspomniane stypendia zostały włączone do budżetu Rosyjskiej Akcji Pomocowej.

Rządowy program Rosyjskiej Akcji Pomocowej zaczęto wdrażać w 1921 roku. Miał on na celu przygotowanie wykwalifikowanych kadr spośród emigrantów i przekształcenie Pragi w europejski ośrodek badań slawistycznych. Na początku lat 20. XX wieku przywódcy czechosłowaccy nie chcieli otwarcie walczyć z bolszewikami, wierzyli w szybką zmianę ustroju politycznego w Rosji, dlatego zdecydowali się na realizację programu Rosyjskiej Akcji Pomocowej, wydatkując na ten cel ogromne środki. T. Masaryk i E. Beneš liczyli na to, że przygotowana w Czechosłowacji kadra tworzyć będzie elitę postbolszewickiej Rosji i w przyszłości będzie prowadzić przychylną politykę w stosunku do Czechosłowacji.

Rosyjska Akcja Pomocowa była przeznaczona przede wszystkim dla Rosjan i Ukraińców. Jednak Białorusini także nie zostali na marginesie. Przypuszczać należy, że pierwsze „stypendia białoruskie” zostały przydzielone dzięki osobistym kontaktom M. Wiarszynina. Zapewne, dając młodzieży białoruskiej emigrującej z Polski możliwość bezpłatnej nauki w uczelniach Czechosłowacji jej przywódcy mieli w tym również swój interes państwowy. Toczył się konflikt wokół Śląska Cieszyńskiego, toteż rząd w Czechosłowacji, popierając Białorusinów i Ukraińców opuszczających Polskę ze względu na ograniczenia w dostępie do nauki, w ten sposób zwracał uwagę na asymilacyjny charakter polityki narodowościowej polskich rządów względem własnych mniejszości narodowych. Z drugiej strony D. Kolenovská uważa, że minister spraw zagranicznych

⁴⁸ Ibidem, s. 609–610.

⁴⁹ Ibidem, s. 610.

⁵⁰ AMZV ČR, II Sekce politická, k. 241, č. 106650.

Czechosłowacji E. Beneš nie chciał otwarcie występować przeciwko polityce Polaków wobec swoich niepolskich obywateli, ponieważ obawiał się krytyki czechosłowackiej polityki wobec polskiej mniejszości na Śląsku Cieszyńskim ze strony Warszawy⁵¹. W tym kontekście całkiem zrozumiała jest nieobecność urzędników czechosłowackich na I Białoruskiej Konferencji Narodowej w Pradze w 1921 roku.

Niemniej jednak w latach 20-30. XX wieku w parlamencie czechosłowackim czasem odzywały się głosy w obronie białoruskiej mniejszości narodowej w Polsce. W zasadzie z krytyką polskiej polityki narodowościowej występowali socjalistyczni, komunistyczni i sudecko-niemieccy deputowani oraz senatorowie parlamentu Republiki Czechosłowackiej. Socjaliści i komuniści bronili Białorusinów z powodu otwartej antykomunistycznej orientacji Polski, natomiast Niemcy sudeccy, krytykując Polaków, dążyli do zlikwidowania Małej Ententy⁵².

Jesienią 1921 roku (po przybyciu do Pragi pierwszej grupy białoruskich stypendystów rządu czechosłowackiego) kwestia utworzenia organizacji białoruskiej w Pradze przeszła w fazę praktycznej realizacji. Katalizatorem procesów zjednoczeniowych wśród Białorusinów praskich stała się I Białoruska Konferencja Narodowa w Pradze (wrzesień 1921 roku)⁵³.

Już 26 listopada 1921 roku grupa inicjatywna Hromady Białoruskiej w Pradze (M. Wiarszynin, Jadwiga Bartkiewicz, Jurek Hładki-Łastowski, Piotr Kreczewski, Ihnat Dwarczanin, Piotr Astapkiewicz, Adolf Klimowicz, Piotr Kudrycki) złożyła w praskim zarządzie policji projekt statutu przyszłej organizacji. Decyzją z 13 marca 1922 roku Ministerstwo Spraw Wewnętrznych RCS zatwierdziło statut Hromady Białoruskiej w Pradze⁵⁴. Była to pierwsza oficjalnie zarejestrowana organizacja białoruska w Czechosłowacji. Utworzenie Hromady Białoruskiej w Pradze zakończyło pierwszy etap w historii diaspory białoruskiej w Czechosłowacji i rozpoczęło nowy zorganizowany okres istnienia społeczności białoruskiej w tym kraju słowiańskim.

Na I Białoruskiej Konferencji Narodowej w Pradze w 1921 roku podjęto decyzję o pozostawieniu w stolicy Czechosłowacji Piotra Kreczewskiego – przewodniczącego Rady BRL w celu nawiązania kontaktów z kołami rządowymi tego kraju. Podczas pobytu w Pradze nawiązał on ścisłe kontakty z Ukraińcami i Kozakami kubańskimi. Białorusini uczestniczyli w utworzeniu Związku Narodów Europy Wschodniej. Próba dokonania przez Karola Habsburga przewrotu na Węgrzech w październiku 1921 roku wzniesła obawy o trwałość

⁵¹ D. Kolenovská, M. Plavec, *Běloruský exil*, s. 32.

⁵² M. Plavec, *Opatrné přešlapování*, s. 372.

⁵³ АБНР, т. 1, cz. 2, s. 1233–1234.

⁵⁴ AhlmP, f. SK XII/1030, Běloruská hromada, č. 2A-8046.

niepodległości Czechosłowacji. P. Kreczewski w imieniu Białorusinów wyraził solidarność z Czechami oraz oświadczył o *gotowości walki o czeską wolność w postaci ukraińskich, białoruskich i kubańskich legionów*⁵⁵. Propozycję tę rząd w Pradze zupełnie zignorował.

W listach do W. Łastowskiego P. Kreczewski pisał o popełnionych błędach przez białoruskich polityków. Uważał, że jeszcze w trakcie I Białoruskiej Konferencji Narodowej w Pradze należało od razu złożyć wizytę przywódcom Czechosłowacji (w pierwszej kolejności E. Benešovi). Skarżył się, że kiedy udał się do Václava Girsy (pełnomocnego przedstawiciela E. Beneša i jednego z głównych kierowników Rosyjskiej Akcji Pomocowej) już po odjeździe wszystkich uczestników konferencji – ten go nie przyjął.

Obecność P. Kreczewskiego w Pradze (do sierpnia 1922 roku) nie zaznaczyła się istotnymi sukcesami, ponieważ przewodniczący Rady BRL nie odbył żadnego spotkania na wysokim szczeblu i nie otrzymał kredytu dla rządu białoruskiego w bankach czechosłowackich. A chronicznym problemem białoruskiego ruchu narodowego był wieczny brak pieniędzy. Również P. Kreczewski ledwie wiązał koniec z końcem podczas swego pierwszego długiego pobytu w Pradze. W liście do W. Zacharki z 11 grudnia 1921 roku prosił: *Niech Ćwikiewicz przywiezie mi choć buty, bo już chodzę bosi, a jeżeli można to również inne rzeczy*⁵⁶.

Jednak nie tylko starania P. Kreczewskiego w sprawie otrzymania wsparcia finansowego od rządu czechosłowackiego okazały się bezowocne. Bez odpowiedzi pozostała prośba (z 6 października 1921 roku) ministra spraw zagranicznych BRL A. Ćwikiewicza do ministra spraw zagranicznych E. Beneša o udzielenie kredytu w wysokości 5 mln koron. Pieniądze te planowano wykorzystać na wsparcie działalności białoruskich organizacji narodowych, szkolnictwa białoruskiego i prasy na Wileńszczyźnie i Grodzieńszczyźnie, na wydanie podręczników i literatury politycznej. A. Ćwikiewicz, aby zainteresować Czechów, obiecał również, że *znaczna część kredytu zostanie przeznaczona na sfinansowanie spółdzielczości białoruskiej w obwodzie wileńskim i ustanowienie ścisłych kontaktów z Czechosłowacją*⁵⁷.

Mimo nawiązanej w kwietniu 1919 roku oficjalnej współpracy pomiędzy prezydentem i rządem w Czechosłowacji a strukturami politycznymi BRL, tj. rządem A. Łuckiewicza, a następnie W. Łastowskiego, nie udało się osiągnąć

⁵⁵ АБНР, т. 1, cz. 2, s. 1233.

⁵⁶ Ibidem, k. 1254.

⁵⁷ ГАРФ, ф. 5875, оп. 1, spr. 9, к. 174-176.

oficjalnego uznania BRL ze strony Czechosłowacji. Nie doszło również do realizacji „planu gen. Kondratowicza” i powołania na terytorium Czechosłowacji białoruskich formacji zbrojnych.

Oficjalna orientacja polityczna Pragi, określająca jej stosunek do „małych” narodów byłego Imperium Rosyjskiego, zakładała szukanie oparcia w mocnej Rosji, zdolnej do przeciwstawienia się głównemu wrogowi zewnętrznemu młodej Czechosłowacji – Niemcom. Kolejną przyczyną rezygnacji przywódców Czechosłowacji z popierania BRL i sięgania po białoruską kartę przetargową była niechęć T. Masaryka do pogorszenia i tak skomplikowanych stosunków z Polską. Kiedy w kwietniu 1925 roku nastąpiła normalizacja stosunków polsko-czechosłowackich, doprowadziło to do znacznego zmniejszenia przyznawanych przez rząd w Pradze stypendiów dla młodzieży białoruskiej.

Mimo niesprzyjającego dla Białorusinów układu geopolitycznego przedstawiciele BRL osiągnęli znaczące sukcesy w budowie dwustronnych kontaktów białorusko-czechosłowackich. W Pradze utworzono przedstawicielstwo BRL. Jego kierownik M. Wiarszynin był przez władze czechosłowackie przyjmowany jako przedstawiciel rządu białoruskiego. M. Wiarszynin bronił interesów i okazywał wszechstronną pomoc Białorusinom znajdującym się na terytorium Czechosłowacji.

W rezultacie konsekwentnej i przemyślanej działalności przedstawicielstwa BRL w Czechosłowacji, tamtejszy rząd przyznał stypendia dla Białorusinów studiujących w miejscowych uczelniach. Jesienią 1921 roku po przybyciu do Pragi studentów białoruskich utworzono pierwszą oficjalną organizację białoruską – Hromadę Białoruską w Pradze. W ten sposób zakończyła się organizacyjna instytucjonalizacja diaspory białoruskiej w Czechosłowacji.

Informacje o Autorach

Błaszczak Tomasz – doktor historii, pracownik naukowy Uniwersytetu Witolda Wielkiego w Kownie i Działu Lituanistyki Litewskiej Biblioteki Narodowej im. Marcina Mażwida. Zainteresowania naukowe: historia Białorusi i państw bałtyckich w XX wieku, procesy narodowościowe na terytorium byłego Wielkiego Księstwa Litewskiego. Ważniejsze publikacje: *Białorusini w Republice Litewskiej 1918–1940* (Białystok 2017).

Bucza Andrej – doktor historii, absolwent Wydział Historycznego Białoruskiego Uniwersytetu Państwowego w Mińsku (magisterium 2008, doktorat 2012: „Diaspora białoruska w Czechosłowacji w latach 1921–1938”), pracownik naukowy Międzynarodowego Instytutu Humanistyczno-Ekonomicznego w Mińsku. Zainteresowania badawcze: historia emigracji białoruskiej.

Cichoracki Piotr – doktor habilitowany nauk humanistycznych, profesor nadzwyczajny Uniwersytetu Wrocławskiego. Zainteresowania badawcze: historia Polski I połowy XX wieku ze szczególnym uwzględnieniem aspektów historii wewnętrznej II Rzeczypospolitej (dzieje obozu sanacyjnego, ruchu komunistycznego, organizacji bezpieczeństwa wewnętrznego województw północno-wschodnich). Ważniejsze publikacje: *Legenda i polityka. Kształtowanie się wizerunku Marszałka Józefa Piłsudskiego w świadomości zbiorowej społeczeństwa polskiego w latach 1918–1939* (Kraków 2005); *Droga ku anatemie. Wacław Kostek-Biernacki (1884–1957)*, (Warszawa 2009); *Województwo poleskie 1921–1939. Z dziejów politycznych* (Łomianki 2014).

Czarniakiewicz Andrej – doktor historii, pracownik naukowy Centrum Studiów Białoruskich Uniwersytetu Warszawskiego. Zainteresowania badawcze: białoruski ruch narodowy, wojna polsko-bolszewicka 1920 roku, historia Grodna. Ważniejsze publikacje: *Нараджэнне беларускай Гародні. З гісторыі нацыянальнага руху 1909–1939 гадоў* / Narodziny białoruskiego Grodna. Z historii ruchu narodowego (Minsk 2015); *Памяць пра Гродна. Матэр’ялы да біяграфічнага слоўніка міжваеннага горада 1919–1939* / Pamięć o Grodnie. Materiały do słownika biograficznego międzywojennego miasta (Grodna 2015); *Чужы сярод чужых: Павел Аляксюк і беларускія “паланафілы”* / Obcy wśród obcych: Paweł Aleksyuk i białoruscy „polonofile” (Minsk 2017); БНР: триумф победенных / BRL: triumf zwyciężonych (Minsk 2018).